PREČO ZACHOVAŤ HOTOVOSŤ

Martin Vlachynský

INT 3/2017

Hotovostné peniaze si v posledných rokoch vyslúžili nálepku zastaranosti a nákladnosti. Moderná ekonomika je vraj ekonomikou bezhotovostnou. Hotovosť má však viaceré významné funkcie. Vzdať sa ich môže byť pre spoločnosť vážnou chybou.

"Hotovosť má však viaceré významné funkcie. Vzdať sa ich môže byť pre spoločnosť vážnou chybou."

Nad „dobou cashu" sa zmráka po celom svete. Postupne sa po krajinách rozširuje zákaz používať hotovosť na transakcie nad určitý limit. Na Slovensku nemôže za hotovosť kúpiť podnikateľ nič nad 5000 eur a fyzická osoba nad 15 000 eur. Slovensko tak patrí medzi najprísnejších členov EÚ (viď tabuľka na konci). Lídrom je Portugalsko s 1000 eurovým limitom na akékoľvek transakcie. Naopak, napríklad Nemecko žiadne limity nemá.

Koncom roka 2015 malo zákonom stanovený limit len 12 z 28 členských štátov EÚ. Diskusia však prebieha takmer vo všetkých štátoch a svetlo sveta uzrela už aj iniciatíva Európskej komisie povinne obmedziť možnosť hotovostných platieb vo všetkých členských štátoch.

Najskôr na jar 2016 oznámila ECB, že do roku 2018 končí s produkciou 500 eurovej bankovky. Údajne preto, že bankovka pomáha v „nelegálnych aktivitách". Ostali by naďalej platné, ale z obehu by postupne mizli opotrebením, alebo aktívnym sťahovaním v komerčných bankách.

Americké doláre s denomináciami 1000 a viac dolárov opustili trh už pred pol storočím (aj tie ostávajú platné, ale kolujú už len v rukách zberateľov). Kanada zastavila výrobu „tisícky“ pred niekoľkými rokmi, Singapur stopol svoju dolárovú „desaťtisícku“ (hodnota skoro 7 000 eur!) pred dvoma rokmi a tak posledným mohykánom veľkých bankoviek ostávajú singapurská a švajčiarska „tisícka“ (Singapur manažuje aj maličkú brunejskú menu 1:1). Austrália v novembri 2016 oznámila, že zvažuje ukončiť výrobu 100 dolárovky. Zo Švédska už nejaký čas prichádzajú hlasy, že krajina je pripravená prejsť na bezhotovostnú ekonomiku.

Popredné finančné denníky vydávajú oslavné komentáre na tému konca hotovosti. Nechýbajú vážení ekonómovia ako šéf Bank of England Andy Haldane, Kenneth Rogoff, či Larry Summers. A samozrejme v pozadí je vždy pripravená niektorá z kartových spoločností s analýzou (An Examination of the Links Between Cash Usage and Bad Behavior od MasterCard Advisors) o tom, koľko desiatok miliárd by sa ušetrilo elimináciou hotovosti (a používaním ich kariet).

Ako si všimol ekonóm Bruce Yandle, zákazy sa väčšinou snaží presadiť koalícia dvoch strán. Jednu nazval „baptisti“ a druhú „pašeráci“ podľa historickej súhry medzi baptistickými kazateľmi a pašerákmi liehu počas americkej prohibície. Prvá skupina presadzuje zákaz pod dojmom presadzovania dobrej veci. Druhá skupina používa rovnaký jazyk, ale zákazom sleduje obchodný prospech.

Uvádzané dôvody pre zrušenie hotovosti považujeme za nedostatočné

Môžeme identifikovať štyri základné skupiny dôvodov pre zrušenie hotovosti. Ich zoradenie podľa dôležitosti závisí od dôležitosti jednotlivých problémov v tej-ktorej krajine.

Boj proti kriminalite. Hotovostné transakcie neprechádzajú cez finančný systém a je ťažšie ich sledovať. To uľahčuje život teroristom, drogovým pašerákom, priekupníkom zbraní či „bieleho mäsa“. Veď aj na smrť odsúdenej 500 eurovke sa vraj hovorilo „Bin-ládinka“. Sedliackemu rozumu sekunduje aj výskum. Štúdia na dátach z 49 krajín našla robustnú súvislosť medzi vyšším využitím elektronických platieb a nižšou mierou zločinnosti.

“V prípade potreby veľmi rýchlo vznikajú náhrady hotovosti. “

Ako však upozorňujú Kalle Kappner a Alexander Fink z IREF, tieto výhody sa prejavujú v obmedzenej oblasti kriminality ako sú vreckové krádeže, či lúpežné prepadnutia. Dopad na organizovaný zločin je limitovaný. Odhliadnuc od toho, že špičkoví zločinci dokážu pomerne úspešne využívať aj finančný systém, v prípade potreby veľmi rýchlo vznikajú náhrady hotovosti. Od cigaretovej ekonomiky v zajateckých táboroch, ktorú na svojom vojnovom zážitku brilantne popísal ekonóm R.A.Radford, cez ropu Islamského štátu, zlato a diamanty afrických diktátorov, darčekové poukazy Amazonu, až po tekuté pracie prostriedky využívané New Yorskými drogovými dílermi, či cestoviny ramen v amerických väzniciach. Prudký rozvoj kryptomien v posledných piatich rokoch používanie alternatívnych peňazí na kriminálne aktivity ďalej významne uľahčil. Švajčiarsko s 1000 frankovou bankovkou a vysokým využívaním hotovosti nemá so zločinnosťou špeciálny problém, skôr naopak.

Najnebezpečnejšie zločiny sú často veľmi lacné. Pre ilustráciu, odhaduje sa, že väčšina teroristických útokov v Európe stála menej ako 10 000 eur.

Boj proti šedej ekonomike. V šedej forme hotovosť pomáha „kachličkárom“,

mechanikom, taxikárom a vlastne komukoľvek obchádzať daňové a odvodové povinnosti či už priamym predajom bez daňových dokladov, alebo nelegálnym zamestnávaním.

Zrušenie hotovosti môže významne obmedziť šedú ekonomiku. Takýto krok je však čisto represívny. Šedá ekonomika je akousi imunitnou reakciou ekonomiky na reštriktívnu hospodársku politiku štátu a dá sa na ňu reagovať aj preventívne – zlepšením podmienok a znížením motivácie ľudí fungovať v šedej zóne. V extrémnych prípadoch šedá ekonomika zachraňuje životy – bez nej by ľudia v Severnej Kórei či Venezuele zomierali hladom. Za socializmu bola účasť v šedej ekonomike nevyhnutnosťou, ak chcel občan dosiahnuť lepšiu kvalitu života, než bolo štátom garantované minimum, od potravín až po nábytok. Aj dnes existujú marginalizované skupiny obyvateľov, ktorí vzhľadom k svojmu vzdelaniu, zručnostiam a sociálnemu zázemiu nie sú schopní fungovania v legálnej ekonomike, no práca na čierno im umožňuje udržať si istý životný štandard a rozvíjať svoj život. Zavedenie bezhotovostnej ekonomiky môže nežiaduco podporiť sociálnu exklúziu, čo si všímajú aj inde vo svete.

"Zavedenie bezhotovostnej ekonomiky môže nežiaduco podporiť sociálnu exklúziu"

Šedá ekonomika pomáha vytvárať hodnoty aj tam, kde legislatíva nestíha, či jej náklady sú tak vysoké, že prevýšia pridanú hodnotu činnosti. Študentke, opatrujúcej za poplatok cudzie deti pár hodín do týždňa, sa neoplatí založiť živnosť, či s.r.o-čku. To však neznamená, že táto činnosť netvorí hodnotu.

Vytláčanie šedej ekonomiky represívne, teda zrušením hotovosti, znižuje motiváciu verejnej správy odstraňovať príčiny vzniku šedej ekonomiky, ktorými môžu byť vysoké dane a odvody, ale aj byrokracia a nefunkčné inštitúcie.

Možnosť robiť monetárne experimenty. Niektorí ekonómovia túto možnosť považujú za výhodu. Tradičné nástroje monetárnej politiky, ako je znižovanie úrokovej sadzby, vraj narážajú na limity hotovosti. Bez hotovosti by experti v bankách mali voľnejšie pole pôsobnosti, pre blaho celej ekonomiky. Hazardovanie s menou však považujeme za natoľko rizikové, že sme túto možnosť zaradili rovno medzi riziká o niekoľko odstavcov nižšie.

Zníženie transakčných nákladov v ekonomike. Narábanie s hotovosťou si vyžaduje isté náklady – od jej fyzického vytlačenia, distribúcie, až po následnú cirkuláciu medzi peňaženkami, pokladnicami a trezormi, za neustáleho prepočítavania.

Pohľad na mrakodrapy bánk a kartových spoločností a desiatky tisíc ich zamestnancov napovedajú, že nezanedbateľné náklady má aj používanie elektronických peňazí. Vie o tom každý obchodník používajúci platobné terminály. Štúdia z roku 2012 porovnávala náklady na maloobchodnú transakciu v 6 európskych štátoch. Platby kartou boli oproti hotovosti lacnejšie len v dvoch z nich. Európska regulácia kartových poplatkov síce formálne stlačila poplatky zo zhruba 0,8% na 0,2-0,3%, ale náklady (a marže) finančných spoločností nezmizli. Nie je problém nájsť malé obchody, ktoré neprijímajú platby kartou pod určitý limit (pretože sú príliš drahé). Zľavy pri platbe v hotovosti síce zmluvy s kartovými spoločnosťami obchodníkom zakazujú, niektorí ale skúšajú manévrovať a ponúkajú zľavy v jednotkách percent.

Spotrebitelia aj podnikatelia denne robia desiatky ekonomických rozhodnutí, v ktorých porovnávajú výnosy a náklady. Nie je jasné, prečo by mala verejná autorita centrálne rozhodnúť o tom, ktoré možnosti treba povinne využívať. Je to to isté, ako by štát rozhodol o povinnej montáži LPG zariadení do všetkých benzínových áut, pretože

prevádzka auta na LPG je lacnejšia. To isté rozhodnutie môže mať rôznu subjektívnu nákladovosť v závislosti od toho, ako dotyčný používateľ hotovosti vyhodnotí riziko, časový profil a množstvo iných parametrov. Ak by mali elektronické peniaze jasnú nákladovú výhodu nad hotovostnými, hotovosť by z trhu mizla prirodzene. Avšak nedeje sa tak, čo potvrdzujú peňaženky každého z nás.

Výhradné používanie elektronických peňazí a úplné zrušenie hotovosti so sebou totiž nesie nezanedbateľné náklady a riziká.

Riziká bezhotovostnej ekonomiky

"Prenesením celého svojho finančného života do banky nad ním strácate plnú kontrolu."

Zástancovia bezhotovostnej ekonomiky neraz zosmiešňujú hotovosť. Populárny slogan vo Švédsku, ktoré sa pasuje za šampióna bezhotovostnej ekonomiky, znie „Hotovosť potrebuje len tvoja babka – a bankoví lupiči". Vyvoláva sa dojem akéhosi „preteku" v dosiahnutí bezhotovostnej ekonomiky, je to prezentované ako znak pokroku. Využívanie a držanie hotovosti má však svoje dôvody, ktoré nemajú nič spoločné so zaostalosťou.

Kontrola. Prenesením celého svojho finančného života do banky nad ním strácate plnú kontrolu. Stačí napríklad banálny omyl exekútora a prakticky okamžite padnete do existenčných problémov, bez ohľadu na váš príjem a finančné rezervy. Odstaviť bankový účet je otázkou pár sekúnd.

Riziko sprostredkovateľa. Hotovosť predstavuje okamžitý a konečný transfer hodnoty medzi dvoma stranami. Elektronické platby (až na výnimky, ako je Bitcoin) zahŕňajú do transakcie tretiu stranu, čím vzniká riziko sprostredkovateľa. Tretia strana má väčšinou moc subjektívne zhodnotiť platbu a prípadne ju spätne zrušiť. Typickým príkladom je napríklad ochrana poskytovaná kupujúcim službou PayPal, ktorá umožňuje zrušiť transakciu do určitého času, ak neprišlo k uspokojeniu zákazníka. To sa hodí, ak vám miesto nového iPhonu prišlo mydlo. No ak obchodník narazil na podvodného kupujúceho (svojho času rozšírený problém na Ebay), väčšinou mal smolu, PayPal rozhodol v jeho neprospech. V bezhotovostnej ekonomike musíte veriť sprostredkovateľovi, že nebude nadŕžať ani jednej strane. A to sa ani pri dobrých úmysloch nie vždy dá.

"Peniaze v banke nikdy nemáte uložené, vždy jej ich len požičiavate."

Zabezpečenie pred finančnými krízami a kreditným rizikom. Vaše peniaze sa stanú zajatcom finančného systému. Peniaze v banke nikdy nemáte uložené, vždy jej ich len požičiavate. Ste jej veriteľom. Bezhotovostná ekonomika vám nedáva možnosť vystúpiť ani len s časťou svojich finančných aktív z rizika kolapsu konkrétnej banky, či celého bankového systému. Že je to riziko viac ako reálne, sa v posledných rokoch vo vyspelom svete na vlastnej koži presvedčili ľudia na Cypre, v Bulharsku a v Grécku. Krajina nemusí do finančnej krízy spadnúť celá, stačí jedna banka. V hotovostných transakciách „z ruky do ruky" kreditné riziko neexistuje. Pri elektronických peniazoch však vždy existuje rôzne veľké riziko, že napriek solventnosti oboch strán obchodu nedokáže banka kupujúceho kvôli svojim vlastným problémom splniť záväzok voči predávajúcemu.

Súkromie. Vaše súkromie je v rukách iných. Myslíte si, že vaše dáta budú v bezpečí pod zámkou štátnych úradníkov? Nehovoríme len o hackerských útokoch a únikoch dát z nedbanlivosti. Spomeňte si, ako podivne sa slovenský premiér dostal k dôverným daňovým informáciám svojho politického oponenta a použil ich v kampani proti nemu. Použitie platobnej karty pri nákupe je ako vytiahnutie občianskeho preukazu.

"V bezhotovostnej spoločnosti máte právo nenakupovať, pretože každý nákup môže byť použitý proti vám! "

Z vášho bankového účtu sa bude dať vyčítať kadiaľ sa pohybujete, kedy chodíte na dovolenku a akú kozmetiku kupujete. V bezhotovostnej spoločnosti máte právo nenakupovať, pretože každý nákup môže byť použitý proti vám!

Monetárne experimenty. Pred monetárnymi experimentami sa nebude dať ujsť. Milióny ľudí vo Venezuele sa dnes bránia voči hyperinflácii používaním hotovostného dolára. Ale nemusíme ísť do toľko omieľaných extrémov Venezuely, či Zimbabwe. Pri existencii čisto elektronických peňazí nebude pre keyensiánskych experimentátorov problém rozšíriť svoje pokusy na všetkých. Napríklad snahu preniesť už dnes existujúci záporný nominálny úrok (kedy vám z uložených peňazí viditeľne ubúda), platný zatiaľ len pre banky, aj na obyčajných ľudí. Chceš sporiť alebo spotrebovávať? V bezhotovostnej ekonomike to nebude na rozhodnutí každého z nás, ale monetárnej autority. Ak centrálna banka uvalí záporný úrok, nemôžete sa pred ním ochrániť zašitím bankoviek do matraca.

Dane. Tie platíme aj dnes. No v demokracii je každé zvýšenie niektorej z daní politicky nepríjemný a nákladný krok, ktorý si každý politik premyslí. Zánikom hotovostnej ekonomiky je však možné akúkoľvek transakciu premeniť na predmet dane. Nakoniec, na Slovensku sa v minulosti už objavili nápady zdaniť každú elektronickú finančnú operáciu – výber z bankomatu, pripísanie výplaty, zaplatenie jogurtu... Je to daň, ktorá sa dá veľmi dobre maskovať, keďže nominálne sadzby môžu byť extrémne nízke. Vo verejnosti vzbudí oveľa menší odpor zvýšenie transakčnej dane z 0,962% na 0,968%, než napríklad zvýšenie DPH z 19% na 20%, hoci vo výsledku to prvé zvýšenie môže z vreciek obyvateľov vytiahnuť viac peňazí. Stavebným kameňom takejto dane môže byť daň z finančných transakcií, ktorá je v EÚ témou už dlhšiu dobu.

Sociálne a psychologické dopady. Štúdia Cash Essentials uvádza celý rad sociálnych a psychologických efektov hotovosti. Hotovosť pomáha ľuďom lepšie plánovať svoje financie a menej sa zadlžovať. Rozdeľovanie peňazí do obálok určených na konkrétny deň je štandardný spôsob pomoci ľuďom s ľahkým mentálnym postihnutím. U detí rozvíja vnímanie peňazí prvotné matematické schopnosti. Hotovosť je jedným zo spojív sociálnej siete a prvým krokom k ekonomickej inklúzii. Predstavme si, ako by vyzeral príchod milióna utečencov, často bez identity, nieto ešte s medzinárodne funkčným bankovým účtom, do krajiny bez hotovosti? Ich možnosti činiť akékoľvek ekonomické rozhodnutia by boli takmer nulové.

Záver

Tento text nie je návodom na držanie maximálneho množstva hotovosti. Tak ako akákoľvek iná forma hodnoty, aj hotovosť nesie so sebou riziko a platí, že všetky vajíčka nesmie mať dobrá gazdinka v jednom košíku. V mnohých každodenných situáciách predstavujú elektronické platby lepšie riešenie ako hotovostné, naviac v tomto smere vznikajú mnohé perspektívne inovácie (Bitcoin). No hotovosť predstavuje jeden z nástrojov, ktorými môže človek riadiť svoje riziká v ekonomickom živote a formovať si ním mieru rizika, anonymity a ekonomickej aktivity. Náklady hotovosti existujú, ale mali by sa porovnávať s nákladmi rizika, vyplývajúce zo zrušenia hotovosti. Vzdanie sa hotovosti je odovzdaním celého jedného aspektu ľudského života a spoločenskej interakcie do rúk finančného systému a politikov. Takéto rozhodnutie vyžaduje veľkú dávku dôvery spoločnosti a preto by malo podliehať poctivej celospoločenskej diskusii.

"Náklady hotovosti existujú, ale mali by sa porovnávať s nákladmi rizika, vyplývajúce zo zrušenia hotovosti. "

STAV HOTOVOSTNÝCH LIMITOV V EURÓPE (K 10/2015)		
ŠTÁT	**LIMIT**	**POZNÁMKA**
Island	Bez limitu	-
Nórsko	Bez limitu	Nad 1000 € spoluzodpovednosť za DPH
Švédsko	Bez limitu	Podnikateľ nemusí akceptovať hotovosť
Fínsko	Bez limitu	Podnikateľ si môže stanoviť limity
Dánsko	Bez limitu	Nad 1300 € spoluzodpovednosť za DPH
Spojené kráľovstvo	Bez limitu	Pre prijímanie platieb nad 15 000 € sa musí obchodník registrovať
Írsko	Bez limitu	-
Nemecko	Bez limitu	-
Holandsko	Bez limitu	-
Cyprus	Bez limitu	-
Luxembursko	Bez limitu	-
Malta	Bez limitu	-
Rakúsko	Bez limitu	-
Slovinsko	Bez limitu	-
Litva	Bez limitu	-
Lotyšsko	Bez limitu	-
Estónsko	Bez limitu	-
Poľsko	15000 €	
Chorvátsko	15000 €	-
Česká republika	14000 €	350 000 Kč na deň
Bulharsko	7700 €	14999 BGN
Slovensko	5000 €	Obchodné transakcie. 15 000 € medzi fyzickými osobami
Maďarsko	5000 €	1,5 milióna HUF mesačne
Francúzsko	3000 €	15 000 € pre nerezidentov
Belgicko	3000 €	Úplný zákaz pri kúpe nehnuteľnosti
Taliansko	2999,9 €	Stav od 1.1.2016, dovtedy bolo 999,99 €
Španielsko	2500 €	15000 € pre nerezidentov
Rumunsko	2260 €	10000 RON denne
Grécko	1500 €	-
Portugalsko	1000 €	-
Zdroj: abroad.cash/blog/cash-payment-limit-in-the-european-union/		

Martin Vlachynský pôsobí ako analytik INESS od roku 2012. Vyštudoval na Ekonomicko-správní fakulte MU v Brne, následne absolvoval master štúdium na University of Aberdeen. Niekoľko rokov pracoval ako špecialista na web marketing a sociálne siete. Zaoberá sa podnikateľským prostredím, energetikou a prírodnými zdrojmi.

Aktuálne publikácie

V INESS na tému **Zázračné úpravy nezamestnanosti** (link) analyzujeme vývoj nezamestnanosti medzi rokmi 2012-2016. Za toto obdobie klesla nezamestnanosť zo 14 % na 9,6 %. Obraz úspechu však naštrbujú niektoré okolnosti tohto poklesu.

Ekonómovia a analytici inedokážu vyberať ciele za politikov. Ekonómovia však môžu pomôcť politikom zvoliť vhodné prostriedky na naplnenie ich cieľov. Viac si môžete prečítať v INESS na tému: **Skutočná pomoc regiónom** (link).

V INT **Investičné stimuly** (link) analyzujeme stimuly z rokov 2002-2016. Za toto obdobie sa udelilo 176 investičných stimulov 148 subjektom v celkovej hodnote takmer 1,65 miliardy eur. Tieto projekty mali vytvoriť 54 407 pracovných miest.

INESS - Institute of Economic and Social Studies, Na Vŕšku 8, 811 01 Bratislava
+421 254 41 09 45, INESS.sk, iness@iness.sk, č.účtu: 2664752087/1100